

Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu

Naim Demirel*

Özet

İnsani müdahale sorunu uluslararası hukukun son yıllarda en önemli konularından birisidir. Bir tarafta uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan kuvvet kullanma yasağı ve devletlerin egemenliği ilkesi, diğer taraftan devletlerin kendi ülkeleri içinde ağır ve sistematik insan hakkı ihlalleri yapması halinde insan haklarını korumak için müdahale gereği, konuya uluslararası hukuka uygun çözüm aranmasına yol açmıştır. Bu makalede insani müdahalenin gerek BM sistemi içinde ve gerekse BM sistemi haricinde hukuku meşruiyeti işlenmektedir. Tarihsel seyir içinde Güvenlik Konseyinin aldığı müdahale kararlarında BMS sözleşmesindeki barış kavramına verdiği anlam ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik konseyi, insani müdahale, uluslararası barış, insan haklarının korunması.

The Question of Humanitarian Intervention in International Law and the Problem of Legitimacy

Abstract

Humanitarian intervention is one of the most important international law issues in recent years. On the one hand there is one of the basic principles of international law on the prohibition of the use of force and the principle of the sovereignty of states; on the other hand, there is a necessity to intervene in the event of severe and systematic violations of human rights done by states in their own countries. This situation causes to look for an appropriate solution. In this article, legitimacy of humanitarian intervention is dealt with within the framework of both in and outside of the UN system. Meaning of peace according to the United Nations Convention is examined through the decisions that Security Council made.

Keywords: The security council, humanitarian intervention, international peace, human rights protection.

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul/Türkiye, ndemirel@fsm.edu.tr

1. İnsani Müdahale Kavramı

İnsani müdahale sorunu uluslararası hukukun son yıllarda en tartışmalı konularından birisi olmuştur. İnsani müdahale kavramından öncelikle bir ya da birden fazla devletin bir başka devletin halkının bir bölümünü ya da tamamını soykırım ya da insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla yapılan silahlı müdahaleler anlaşılmaktadır¹. Bir ülkedeki ağır insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak ve sivil halkı korumak amacıyla, diğer devlet ya da devletlerce ya da uluslararası örgütlerce kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidi yapılması suretiyle yapılan müdahalelere insani müdahale denir. Burada bir devletin kendi vatandaşını korumak veya kurtarmak amacıyla yaptığı müdahaleler bu tanımın kapsamında değildir². Avrupa Parlamentosu 1944 yılında insani sebeplerle müdahale etme hakkına ilişkin verdiği kararında “insani müdahale”yi, bir devletin vatandaşlarının ve/veya o ülkede oturanların insan haklarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma suretiyle korunmasıdır, şeklide tanımlamıştır³. Burada kuvvet kullanma ya da kullanma tehdidi ile başka devlet tarafından kötü muameleye tabi tutulmuş olan halk gruplarının korunması söz konusudur⁴.

2. BM Güvenlik Konseyinin Kararlarının İnsani Müdahale Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Birleşmiş Milletler 1970’li yılların başından itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde insani müdahale kararları almıştır. 1971’de Doğu Pakistan, 1978/79’da Kamboçya yine aynı yıl Uganda ve daha sonraki 1979 yılında Orta Afrika’ya müdahaleler gibi eski uygulamalarının yanında 1990 yılındaki Kuzey Irak ve 1999 yılındaki Kosova müdahaleleri nazara alındığında, Konseyin insani müdahalelere ilişkin uygulamalarının arasında büyük farklar olduğu görülmektedir.

2.1. Afrika’daki İrkçi Rejimlere (Güney Rodezya ve Güney Afrika) Karşı Alınan Kararların Değerlendirilmesi

Güvenlik Konseyi ilk defa, 1965 yılında Güney Rodezya olayında siyahî halka yapılan ayrımcılığı ele almış ve bu olayda BMS 39. madde anlamında uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini tespit etmiş ve BM Sözleşmesinin 41. maddesi kapsamında zorlama tedbiri kararı almıştır. 1977 yılında da, ayrılıkçı uygulamasına son vermesi yönündeki önceki ihtarlarına rağmen durumun düzeltilmemesi üzerine, Güney Afrika’ya karşı silah ambargosu kararı almış.

1 Knut Ipsen, *Völkerrecht - Ein Studienbuch*, 1999, s. 942.

2 Matthias Herdegen, *Völkerrecht, München*, 2010, s. 257.

3 *Die Entschließung des Europäischen Parlamentes zum Recht auf Intervention aus humanitären Gründen von 1994*, ABl. EG 1994, Nr. C 128, S. 225, Nr. 1.

4 Herdegen, s. 257.

Konsey 1968 yılında 253(1968) sayılı kararında, Güney Rodezya'daki Ian Smith'in illegal ırkçı azınlık rejimini değerlendirmiş ve mevcut rejimin ve uygulamalarının BMS'nin 39. maddesi kapsamında uluslararası barışı tehdit ettiğini tespit etmiştir. Konseyin bu tespitinde insan haklarının asgari standartlarının ihlal edilmesi ve özellikle ırkçı ayırım politikası önemli rol oynamıştır. Konseyin Güney Afrika hakkındaki 418(1977) sayılı kararlarında aynı gerekçelere yer verilmiştir⁵.

Güney Afrika hakkındaki karar politik bir uzlaşının sonucuydu. Güney Afrika hakkında alınan kararda, uluslararası barışın tehdidi tespitinin, ağırlıklı olarak hangi gerekçeye dayandırıldığı, ırkçı ayırım politikasına mı, Güney Afrika'nın silahlanmasına mı veya komşu ülkelere silahlı saldırıya mı, olduğunun tespitinin net olarak yapılabilmesi mümkün görülmemektedir. Net olarak ortaya konulamayan bir diğer konuya, ırkçı ayırım politikasının ne şekilde, hangi sebeple barış tehdidi oluşturduğudur. Çünkü kararda olayın hem ülke dâhilinde ve hem de uluslararası alandaki etkileri birlikte ifade edilmiştir⁶.

Bu kararlar alınırken Güvenlik Konseyi üyeleri arasında farklı yaklaşımların hüküm sürdüğü bilinmektedir. Bir taraftan batılı devletler bireylerin haklarının korunmasını hedeflerken⁷, gelişmekte olan ülkeler ve sosyalist blok ülkeleri azınlık beyaz ırkçı idarelerin zulmünden siyah sivil halkın korunması ve halkların kendi geleceklerini belirleme haklarını gerçekleştirme⁸ motifleriyle hareket etmekteydiler. Her iki olayda da Güvenlik Konseyinin barışın tehdit edilmesi üzerine kullandığı ifadeler hukuki bir sonuç çıkarmaya imkân sunmamaktadır, aksine politik amaçlı ifadeler olarak değerlendirilmelidir⁹.

Sonuç olarak Güney Afrika ve Güney Rodezya hakkında BM Güvenlik Konseyinin VII. bölümü çerçevesinde müdahalenin sadece insani müdahale olarak değerlendirilmesi imkânı bulunmamaktadır. Esasında Güney Afrika komşu ülkelere silahlı saldırılarda bulunduğu Güvenlik Konseyinin BM Sözleşmesinin VII. bölümü kapsamında harekete geçme imkânı varken, Güvenlik Konseyinin ülke içindeki olayları da kararında ifade etmesi dikkat çekicidir. Güvenlik Konseyinin 418 (1977) sayılı kararında Güney Afrika'nın ırkçı ayırım politikasının alınan kararda belirleyici sebep değil, ancak etkin olduğu söylenebilir. Konsey uluslararası barışın tehdit edilmesi kavramını geniş anladığının ipuçlarını daha bu ilk kararlarında vermiştir.

5 Martin Lailach, *Die Wahrung des Weltfriedens und der internationalen Sicherheit als Aufgabe des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen*, Göttingen, 1998, s. 68.

6 Pakistan (SCOR 2046th mtg., ziff 68)

7 ABD temsilcisinin değerlendirmesi için bkz. SCOR 1276.oturum, Nr.73.

8 Sovyetler Birliği temsilcisinin değerlendirmesi için bkz. SCOR 1276.oturum, Nr.86.

9 Malte Wellhausen, *Humanitaere Intervention*, Baden-Baden, 2002, s. 83.

2.2. Kuzey Irak Müdahalesi

Irak ordusunun Kuveyt'te yenilmesinden sonra Saddam rejimi zayıflamış ve ülkenin güney ve kuzeyinde isyanlar baş göstermişti. Kuzey Irak'taki Kürtler merkezi hükümete başkaldırarak Mart 1991 de bölgenin büyük bir bölümünü kontrolü altına almıştı¹⁰. Saddam hükümeti de Kuzey'deki Kürt halkına karşı silahlı hareket başlatmış ve sonucunda yüzbinlerce sivil halkın komşu ülkelere sığınmasını netice veren toplu göçler başlamıştı. İran ve Türkiye BM Güvenlik Konseyine başvurarak bu mülteci dramının bitirilmesini istemişti.

Başvuru üzerine Güvenlik Konseyi de 05.04.1991 tarihinde toplanarak 688 (1991) sayılı kararı aldı. Bu kararda Konsey BM Sözleşmesinin 2/7.maddesinde düzenlenen işlerine müdahale yasağının altını çizmiş, bölgedeki sivil halka, özellikle Kürt halkına yapılan baskıları ve neticesinde oluşan mülteci akımını ifade ettikten sonra, 36. enlem esas alınarak kuzeyde Irak hükümetine uçuş yasağı getirildi. 17 Nisan 1991'de Irak hükümetiyle varılan anlaşmada hükümet BM'nin Kuzey'deki insani amaçlı varlığını kabul etti. Ardından Kürt idarisyle Irak hükümeti arasında bir otonomi anlaşması imzalandı.

Konsey 688 (1991) sayılı kararda açıktan VII. bölüme dayanmamıştır. Bu sebeple Güvenlik Konseyinin zorlama tedbirleri almadığı ileri sürülebilir. Hatta bu sebeple BM'nin Irak ile "Memorandum of Understanding" anlaşması ile insani yardımın çerçevesini belirlediği de düşünülebilir. Ancak karar metninin bütünü değerlendirildiğine, bu yaklaşımın hatalı olduğu görülecektir¹¹.

Bu olayda Güney Rodezya ve Güney Afrika olaylarından farklı olarak ilk defa bağımsız bir devletin sınırları içinde meydana gelen olaylar BM Sözleşmesinin 39. maddesi anlamında barış tehdidi olarak değerlendirilmiştir¹². Ancak barış tehdidi tespitinin, olayın uluslararası etkileri nazara alınarak mı, yoksa sadece dâhildeki insan hakları ihlallerine mi dayanılarak yapıldığı tartışılmıştır.

688(1991) sayılı kararın içeriğinden hareket eden çoğunluk görüşüne göre, Kürt halkına yapılan baskı sebebiyle oluşan mülteci akımı, olaya uluslararası bir nitelik kazandırmıştır. Konsey de bu uluslararası etkiye dayanarak barış tehdidi tespiti yapmıştır¹³.

10 *AdG 1991*, s. 35498 B, 3.

11 *Wellhausen*, s. 85.

12 Ursula Heinz/ Christiane Philipp/ Rüdiger Wolfrum, *Zweiter Golfkrieg: Anwendungsfall von Kapitel VII UN-Charta, Vereinte Nationen*, 39, 1991, s. 121 vd., s.126; Kelly Kate Pease/ David P. Forsythe, *Human Rights, Humanitarian Intervention and World Politics*, Human Rights Quarterly 15, 1993, s.290., s. 303.

13 Philip Alston, "The Security Council and Human Rights: Lessons to be Learned from the Iraq Kuwait Crisis and its Aftermath", *Australian Yearbook of International Law* Bd. 13 (1990/91), s. 107-176., s. 132; Peter Malanczuk, *Humanitarian intervention and the legitimacy of the use of force*, Amsterdam, 1993, s. 17 vd.; Otto Kimminich, "Der Mythos der humanitären Intervention", *Archiv des Völkerrechts* Bd. 33, 1995, s. 57.

Bir diğer grup yazar ise, merkezi hükümetin sivil halka uyguladığı, sistematik ve ağır insan hakları ihlalleri sebebiyle bu tespiti yapıldığını savunmaktadır¹⁴. Türkiye¹⁵, İran¹⁶ ve Fransa'nın¹⁷ Konseye sundukları başvuru metninde de aynı hususlar dile getirilmiştir.

Olayda Irak'ın içinde meydana gelen insan hakları ihlalleri ve neticesinde Irak ile komşuları Türkiye ve İran arasında ortaya çıkan gerilimler, Güvenlik Konseyinin bu gerilimi uluslararası bir nitelikte gerilim olarak değerlendirmesi ve buna dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin tespitini yapması imkânı varken; Güvenlik Konseyi barış tehdidi tespitini hem insan hakları ihlaline ve hem de komşu ülkelere doğru oluşan mülteci akımı sebebiyle olayın uluslararası etkisine de dayandırarak çifte strateji izlemiştir. Konsey burada normal şartlarda her zaman nazara aldığı doğrudan silahlı çatışma tehlikesi kriterinden vazgeçmiştir. Bu karar, öteden beri Güvenlik Konseyinde birbiriyle yarışan dayanak noktaları arasında uzlaşma oluşturan bir argüman örneği oluşturmuştur¹⁸.

2.3. Eski Yugoslavya Olayı

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinin dağılmasını netice veren çatışmalar Güvenlik Konseyinin BM Sözleşmesinin VII. bölümü çerçevesindeki kendisine verilen yetkiyi kullandığı en geniş örnektir. Her bir kararda Konsey sürekli olarak kriz bölgesindeki insani duruma dikkat çekmiştir. Konseyin maddi yaptırım kararlarını almasına hangi insani durumun dayanak teşkil ettiğinin tespitinin yapılması gerekmektedir.

Yugoslavya krizi üç aşama olarak ele alınmalıdır. Birinci aşama Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek'in bağımsız birer devlet olmadan önceki dönem ki, bu dönemdeki çatışmalar, iç savaş olarak değerlendirilmelidir. İkinci aşamada ise kriz artık bağımsız devletler arasındaki çatışmalara dönüştüğü için, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Üçüncü aşama ise, Bosna-Hersek içindeki etnik çatışmalardır.

Güvenlik Konseyi 713 (1991) sayılı kararı alırken Konsey üyelerinin çoğunluğu krizi Yugoslavya'nın iç meselesi olarak değerlendirmiş ve Yugoslavya'daki çatışmalarda çok sayıda insanın hayatını kaybettiğine dikkat çekmişlerdir¹⁹.

14 Albrecht Randelzhofer, "Neue Weltordnung durch Intervention, in: Wege und Verfahren des Verfassungslebens", in: Badura, Peter/Scholz, Rupert (Hrsg.), *Festschrift für Peter Lerche zum 65. Geburtstag*, München, 1993, s. 57.

15 UN-Doc. S/22435, s.1.

16 UN-Doc. S/22442, s.1.

17 UN-Doc. S/22447, s.1.

18 *Wellhausen*, s. 89.

19 UN-Doc. S/PV 3009 (25.09.1991).

713(1991) sayılı kararda her ne kadar olayın uluslararası barışı tehdit ettiğine ilişkin Konsey bir endişe taşımasa da, BMSözleşmesinin 39 .maddesindeki şartların yerine getirilmiş olduğunu tespit etmiştir.

Konsey daha sonraki 743(1991) sayılı kararında net bir şekilde uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin tespitini yapmıştır²⁰. Konsey bu kararda barış tehdidini tespitini Yugoslavya içindeki iç savaş ve bu savaşın sebep olduğu mal ve insan hayatı kaybına dayandırmıştır. Ancak bunu yaparken krizin uluslararası etkilerini de kararında dile getirmiştir²¹. Görüşmeler sırasında her bir temsilcinin farklı yaklaşımlar sergilediği, bazısı krizin uluslararası etkisi üzerinde dururken, bazısı olaydaki insan hakları ihlalleri üzerinde durdukları görülmektedir²². Öyle görünüyor, o günün şartları içinde, uluslararası toplumdaki anlayışta, bir ülkenin sınırları içinde süren ve uluslararası bir boyut kazanmayan iç savaş, sadece bu savaşta insan hakları ihlalleri sebebiyle, BM Sözleşmesinin 39. maddesi anlamında uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder olarak değerlendirilmemektedir.

Sonuç olarak Yugoslavya krizi sadece bir ülkenin iç işlerini ilgilendiren olaylara dayanarak uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durumun tespitinin yapılabileceğine ilişkin örnek bir olay oluşturmaz²³.

Güvenlik Konseyinin 752(1992) sayılı kararında ilk defa artık eski Yugoslavya'dan bahsedilmiştir. Yugoslavya krizinin hukuki mahiyeti değişmiş, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in tanınması ve BM'e üye olarak kabul edilmesiyle birlikte Belgrad'ın eski federasyonlardaki faaliyetleri artık bir saldırı olarak nitelendirilmiştir²⁴. Kararda barış tehdidi tespitinde insani durumdan ziyade; Yugoslavya, Hırvatistan ile Bosna-Hersek arasındaki savaşa dayanılmıştır²⁵. Bu kararda ilk defa insan hakları ihlaliyle BM Sözleşmesinin 39. maddesi anlamında barışın tehdit edilmesi arasında bağ kurulmuştur.

20 Andreas Schaefer, *Der Begriff der Bedrohung des Friedens in Artikel 39 der Charta der Vereinten Nationen*, Frankfurt, 2006, s.118.

21 *Wellhausen*, s. 96.

22 ABD Dışişleri Bakanı bir taraftan kriz içindeki insanların çektikleri acıları ifade ederken aynı konuşmanın içinde birlikte krizle birlikte çatışmaları komşu ülkelere sıçraması ve çatışmalar sebebiyle oluşan göçlerin komşu ülkeler negatif etkilerini dile getirmiştir. İngiltere, Belçika ve Rusya Yugoslavya'daki ayrılıkçı hareketlerin doğu Avrupa da karışıklıkları yol açma tehlikesinden bahsetmektedirler. Çin, Yemen ve Zimbabve ise krizin sadece Yugoslavya'nın içişlerini ilgilendiren bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Güvenlik Konseyindeki Yugoslavya'daki olaylara müdahaleyi reddetmeyen üyeler, ABD hariç olmak üzere ülkedeki insan hakları ihlallerini dile getirmemişlerdir.

23 *Wellhausen*, s. 97.

24 Udo Fink, *Kollektive Friedenssicherung. Kapitel VII UN-Charta in der Praxis des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen*, Frankfurt a.M./Berlin/Bern/New York/Paris/ Wien, 1999, s. 676 vd.

25 *Wellhausen*, s. 99.

Konseyin 757(1992) sayılı kararının gerekçesinde komşu devletlere etkisi dile getirilmeksizin savaş bölgesindeki durum açıklanmıştır. Kararın alınması sırasında delegeler Belgrad'ın saldırılarını kınamışlar ve insan hakları ihlalleri ikinci derecede dile getirmişlerdir²⁶.

Yugoslavya krizinde ilk defa BM Sözleşmesinin VII. bölümü kapsamında hareket ettiğini Konsey 770(1992) sayılı kararında dile getirmiştir. Bu kararda insani yardım barış tehdidi ile birlikte ifade edilmiştir²⁷. İnsani yardım meselesi, 770 (1992) sayılı kararda sürmekte olan uluslararası silahlı çatışmaların sona erdirilmesi için diğerlerinin yanında bir araç olarak görülmektedir.

771(1992) sayılı Konsey kararında tarafların uluslararası insancıl hukukun kurallarına uymak zorunda olduklarının ve 1949 Cenevre Sözleşmelerinin hükümlerini ihlal eden şahısların cezai sorumluluklarının bulunduğu tespit yapılmıştır²⁸. Konsey kararda açıkça BM Sözleşmesinin VII. bölümü çerçevesinde kendisine verilen yetkiyle hareket ettiğini bildirmesine rağmen, açıkça barış tehdidi tespiti yapmamıştır.

Güvenlik Konseyininin 808 (1992) sayılı kararında ise durumun farklılaştığı görülmektedir. Kararın giriş kısmında uluslararası ceza mahkemesinin amacı, uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin takip edilmesi ve sona erdirilmesi olarak belirtilmektedir. Kararda Eski Yugoslavya topraklarında insancıl hukuk kurallarının ağır ihlallerinin faillerini cezalandırmak üzere uluslararası ceza mahkemeleri kurulması hüküm altına alınmıştır. Bu kararda barış tehdidi tespitinde insan hakları temel normlarının ihlallerinin ağırlıklı rolü inkâr edilemez²⁹.

836 (1993) sayılı kararda Konsey barış tehdidi tespitini genel olarak Bosna-Hersek'teki duruma dayandırmıştır³⁰. Bu kararda çeşitli sebepler yer almıştır. Kararın giriş kısmında uluslararası insancıl hukukun ihlal edilmesi, insani yardımların engellenmesinin yanında, Bosna-Hersek'in ülke bütünlüğü ve egemenliğine karşı devam eden saldırılar ve buna bağlı olarak kuvvet kullanım yasağının ihlali yer almıştır. Kararın görüşmeleri sırasında hiçbir delege açıkça BM Sözleşmesinin 39. maddesinin şartlarını dile getirmemiştir. Daha çok Sırp saldırılarını ve krizin uluslararası etkilerini dile getirmişlerdir. İnsan hakları ihlalleri yine barış tehdidinin sebeplerinden sayılmıştır³¹.

1994 yılının sonuna doğru Konseyin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne

26 Çin ve Hindistan acil insani yardım durumunun altını çizmişlerdir. Venezuela özellikle bu sorunu öne çıkarmıştır. (UN-Doc. S/PV 3082, 30.05.1992).

27 *Wellhausen*, s. 104.

28 UN-Doc. S/RES/771 (1992), op.para. 1.

29 *Lailach*, s. 100.

30 UN-Doc. S/RES/836 (1993), preamble.

31 UN-Doc. S/PV 3228, (04.06.1993).

karşı tutumu değişmiştir. 958(1994) sayılı kararda Konsey Hırvatistan topraklarına ve BM koruma bölgelerine saldırıları engellemek için üye devletlere ve UNPROFOR³²'a kuvvet kullanma yetkisi verdi. Bu kararı vermesinde sadece insani bakış açısı, başka ifade ile uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlal edilmesi ve insani yardımların engellenmesinin sebep olmuştur³³.

Özetle Yugoslavya olayında özellikle üçüncü aşamada insani bakış açısı önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda kapsamlı bir barış çözümü asla göz ardı edilmemiştir. İnsan hakları ihlalleri tek başına hiçbir aşamada uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder olarak değerlendirilmemiştir.

2.4. Somali Krizi

1992 yılında Güvenlik Konseyi Somali krizini ele aldı. Konsey 733 (1992) sayılı kararlar kapsamlı bir silah ambargosu kararı aldı. 733 (1992) sayılı kararda barış tehdidi tespiti yapılırken, bunun sebebi olarak, kararın giriş kısmında çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve mal kaybı ve krizin bölgeye etkisi gösterilmiştir³⁴. Bu olayda Konsey karar alırken her ne kadar olayın bölgeye etkisini dile getirmişse de, bu etkiyi detaylandırmamıştır. Krizin komşu devletlerde özellikle Kenya ve Etiyopya'da olumsuz etkisi olmasına rağmen, Konsey kararında göçlerin komşu devletlere etkisi üzerinde fazla durulmamıştır³⁵.

Konsey 746 (1992) sayılı kararıyla UNOSOM³⁶'u kurmasıyla bir mesaj vermek istemiştir. Her ne kadar ortada BM Sözleşmesinin VII. bölümü çerçevesinde bir yaptırım söz konusu değilse de, BMS 39. maddesine göre barış tehdidi tespiti yapılmıştır. Burada dikkat çeken husus, kararda krizin bölgeye etkilerinden bahsedilmemesidir. Konsey Somali'deki durumu genel olarak dile getirmiş, ancak herhangi bir detay bilgi vermemiştir³⁷.

794 (1992) sayılı kararın daha başında Konsey Somali'deki olayların benzersiz olduğu ifade etmektedir. Bununla kastedilen sadece insani acıların yaşanmamış derecede oluşu değil, aksine öncelikle mevcut bir hükümet olmayışı sebebiyle oluşan anarşik ortamdır. Uluslararası hukuk literatüründe bu bağlamda "failed state", yani dağılmakta olan, daha da katı ifade ile devlet olarak nitelendirilemeyen bir yapıdan bahsedilmektedir³⁸.

Etkin bir hükümetin olmayışı 794 (1992) sayılı kararın girişinde tespit edilen

32 The United Nations Protection Force.

33 *Wellhausen*, s. 108.

34 UN-Doc. S/RES/733 (1992), 3.pra. para.

35 *Fink*, s. 739.

36 United Nations Operation in Somalia.

37 *Schaefer*, s. 154.

38 "failed state" konusunda detaylı bilgi için bkz. Daniel Thürer, *Der Kosovokonflikt im Lichte des Völkerrechts: Von drei - echten und scheinbaren - Dilemmata*, AVR 38, 2000, s. 9 vd.

barış tehdidini açıklamakta, aynı şekilde neden Konseyin Somali hükümetinin iznini aradığını da ortaya koymaktadır. İnsani trajedinin derecesi sadece barış tehdidi tespiti için yeterlidir. İlk defa BM tarihinde gerçek bir insani müdahale söz konusu olmaktadır. Bu aşamada artık olayın uluslararası etkisi üzerinde araştırma yapmaya gerek kalmamaktadır³⁹.

814 (1993) sayılı kararla kurulan UNOSOM II'nin görevi milislerin silahsızlandırılması, politik, ekonomik ve sosyal olarak ülkenin yeniden ayağa kaldırılmasıydı⁴⁰. Bu kararda Konsey genel olarak detaya girmeden “Somali’deki durum” cümlesini kullanmış, bununla krizin sadece bir devletin sınırları içinde olduğunu ifade etmiştir. Açlık tehlikesi çeken halkın kaderinin yanında devam eden çatışmalar ve yine aynı şekilde uluslararası insancıl hukukun ihlali potansiyel olarak barışı tehdit eden sebep olarak ortaya çıkmaktadır. 814 (1993) sayılı kararda 794 (1992) sayılı karardan farklı olarak BM insani yardım personellerinin güvenliği de öne çıkartılmıştır⁴¹.

23 Pakistanlı askerin öldürülmesinin ardından alınan 837 (1993) sayılı kararda Konsey açıkça uluslararası toplumun Somali’de, Somali halkının güvenliğini korumak için bulunduğu altını çizmiştir. Bu kararda dile getirilen barış tehdidinin gerçek kaynağının ne olduğu tam olarak açık değildir. Başlangıçtaki uluslararası toplumun kararlılığı acı tecrübeler sonucunda devam etmemiştir⁴². 897 (1993) sayılı kararda Konsey operasyonun alışılmışların haricinde olduğunu ifade etmiş ve Somali’de etkin bir hükümetin yokluğunu hatırlatmıştır⁴³. En son olarak UNOSOM II'nin görev süresini uzatan ve askeri birliklerin çekilmesini öngören 954 (1994) sayılı kararda Konsey, krizin sınır aşan etkisini dile getirmiştir⁴⁴.

Özetle Somali krizinde Konsey ilk defa esaslı olmayan uluslararası etkinin yanında BM üyesi bir devletin içişlerinde ağır, sistematik insan hakları ihlallerine dayanılarak BMS 39. madde çerçevesinde barış tehdidi yapmıştır. Konsey, kararlarında az da olsa dile getirilen bir taraftan krizin uluslararası etkisi, diğer taraftan devletin “failed state” statüsü üye bir devletin içindeki ağır, sistematik insan hakları ihlalleri ile uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin tek başına BMS 39. madde kapsamında barış tehdidi tespiti yapmaya yeter mi sorusuna net bir cevap verme imkânı sağlamamaktadır.

2.5. Ruanda

Ruanda nüfusunun %85’i Hutu ve % 15 Tutsi’lerden oluşmaktadır. Yönetim

39 *Lailach*, s. 87.

40 Bu plan “post-conflict-peace-building” olarak nitelendirilmiştir.

41 *Wellhausen*, s. 120.

42 UN-Doc. S/RES/837 (1993) 7.pr.para.

43 UN-Doc. S/RES/897 (1993).

44 UN-Doc. S/RES/954 (1994).

ise sürekli Tutsiler'in elinde bulunmuştur. Ekim 1990'da hükümet birlikleriyle RPF⁴⁵ arasında silahlı çatışmalar başladı. Bu çatışmanın sebebi ülkedeki etnik gruplar arasında öteden beri süregelen gerilimlerdir.

31 Mayıs 1994 tarihinde Genel Sekreterin Konseye sunduğu raporda hükümet birliklerince kontrol edilen bölgede sistematik olarak katliam yapıldığı bildirilmiştir⁴⁶. 250-500 bin kişinin öldürüldüğü tahmin edilmekte ve 1,5 milyon insanın yerlerinden yurtlarından çıkartılmış olduğu rapor edilmiştir. Bunların yaklaşık 400 bini komşu ülkelere sığınmıştır. Belli bir etnik gruba ait topluluklar veya aileler katledilerek, Ruanda'da soykırım suçu işlendiği bildirilmiştir.

925 (1994) sayılı kararında Konsey kendine sunulan raporda yer alan soykırım hakkında endişelerini dile getirmiştir⁴⁷. Ülkedeki mülteci sayısı 2,5 milyona çıkmıştır. Bu sayı toplam nüfusun 1/3'ünden daha fazladır.

Ekim 1994'te Uzmanlar Komisyonunun raporunda Ruanda'daki olaylar açıkça soykırım olarak nitelendirilmişti. Bunun üzerine Konsey 955(1994) sayılı kararı Çin'in çekimser oyu ve Ruanda'nın ret oyuyla aldı. Bu kararla Uluslararası Ruanda Ceza Mahkemesi kuruldu⁴⁸.

Ruanda olayı hakkında alınan kararlara bakıldığında, gözlemci misyonu UNOMUR⁴⁹ ve barış birliği UNAMIR⁵⁰'in görevlendirilmesi değerlendirildiğinde ortada klasik bir barış birliği görevlendirmesi olduğu görülür. Ancak UNAMIR'in görev ve yetki alanın genişletilmesinde ve silah ambargosu koyulmasında, uluslararası ceza mahkemesi kurulmasında durum farklıdır.

918 (1994) sayılı karar incelendiğinde barış tehdidi için sebep olarak "Ruanda'daki durum" gösterilmiştir. Bu kararın A ve B bölümünün ortak giriş kısmında bu krizin sebep olduğu insani trajedinin öne çıkartılmış olduğu görülmektedir. Özellikle çatışmalarda çok sayıda sivil halkın hayatını kaybetmesi, sistematik ve yaygın bir şekilde uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlal edilmesi, çatışmalar sebebiyle oluşan göç hareketi bu bölümde dile getirilmiştir⁵¹. Kararda krizin bölgeye etkisi de dile getirilmiş ancak bu üstünkörü bir şekilde ifade edilmiş, detaya girilmemiştir. Konsey soykırım ifadesini kullanmaktan kaçınmıştır.

Barış tehdidini oluşturan unsurların hemen hemen hepsi Ruanda'nın içişlerini ilgilendirmektedir. Ruanda'daki bütün hukuk ihlallerin ana sebebi ülkedeki iç

45 Ruandische Patriotische Front.

46 UN-Doc S/1994/640 (31.05.1994).

47 UN-Doc. S/RES/925 (1994).

48 UN-Doc. S/RES/955 (1994).

49 United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda.

50 United Nations Assistance Mission for Rwanda.

51 Sadece Çin ve İspanya krizin bölgeyi istikrarsızlaştırıcı etkisini dile getirmiştir.

savaştır⁵². Konseyin komşu ülkelere doğru oluşan sığınmacı akışı hakkındaki endişeleri de yine insani amaçlıdır.

925 (1994) sayılı kararda ifade edilen insani amaçlara ulaşmak için Konseyin 929 (1994) sayılı kararlar üye devletlere Ruanda'ya müdahale için gereken yetki vermesi değerlendirildiğinde, buradaki müdahalenin insani müdahale olduğuna dair bir tereddüt bulunmamaktadır.

Konsey, Ruanda olayında ilk defa bir ülke içindeki çok açık bir şekilde ağır insan hakları ihlallerinin BMS 39. maddesi anlamında barış tehdidi olarak tespit etmiştir. Konsey Somali kriziyle birlikte başlayan ve Yugoslavya krizinde geliştirilen uygulamaya Ruanda olayında da devam etmiştir. Konsey silah ambargosu uygulama kararını verdiği 918(1994) sayılı kararında en azından şekli olarak sınır aşan etkilerinden bahsetmiştir. 929 (1994) sayılı kararlarla “Turquoise” operasyonuna izin veren kararda sadece Ruanda içindeki insan hakları ihlallerine dayanılmıştır⁵³. Konseyin 955(1994) sayılı kararıyla, uluslararası ceza mahkemesini kurduğu kararda uluslararası insancıl hukukun temel normlarının ihlali barış tehdit eden politik bir sebep olarak ifade edilmiştir.

2.6. Haiti'ye Müdahale

Eylül 1991'de General Cedras, başkan Aristide'yi bir askeri darbeye devirdi. Yeni yönetim Aristide'yi ülkede sağlıklı bir demokrasi yürütememekle suçladı. Ekim 1991'de OAS⁵⁴ devletleri Haiti'deki darbeyi kınayarak, yeni kurulan Haiti yönetimine karşı politik ve ekonomik izolasyon uygulama kararı aldılar. Ardından Haiti'deki yeni yönetimin, işkence, keyfi tutuklamalar, insan kaçırımlar ve her türlü kötü muamele yaparak insan hakları ihlalleri yaptığına dair haberler gelmeye başladı. Binlerce kişi başta ABD olmak üzere başka ülkelere kaçtılar.

Haziran 1993'te Güvenlik Konseyi 841 (1993) sayılı kararında Haiti olayını ele almış ve bu kararla Haiti'ye petrol ve silah ambargosu kararlaştırılmıştı. Konsey 06.05.1994 tarihinde aldığı 917(1994) sayılı kararında Haiti'de demokrasinin yeniden kurulması ve Governors Island Antlaşması'nın uygulanmasının önemini vurgulamıştı. Aynı kararda uygulanmakta olan ambargoların kapsamını genişletmiştir. Kararda Haiti'deki güvenlik kuvvetlerinin anlaşma çerçevesinde görevlerini yerine getirmediği, aynı şekilde Konsey kararlarının yerine getirme konusunda gerekli hassasiyeti göstermemeleri bölgede barış ve güvenliği tehdit eder olarak ifade edilmiştir.

Güvenlik Konseyi 917(1994) sayılı kararında uluslararası barış ve güvenliğin

52 *Wellhausen*, s. 130.

53 *Wellhausen*, s. 136.

54 Organization of American States.

tehdit edildiği tespitini yaparken bir taraftan ağır insan hakları ihlallerini dile getirmiş, diğer taraftan BM'nin aracılık ettiği anlaşmanın gereklerinin yerine getirilmediğine dayanmıştır.

Konseyin Haiti'ye müdahale edilmesine ilişkin 940(1994) sayılı kararında da aynı gerekçelere dayanılmıştır. Konsey bu kararda Haiti'de demokrasinin yeniden tesisinin uluslararası toplumun hedefi olduğu ifade etmiştir⁵⁵.

Haiti olayını değerlendirirken Konsey, kararlarında sürekli krizin uluslararası niteliği üzerinde durmamıştır. Haiti'de bir hükümet gücü bulunmaktadır, ancak bu hükümet, seçilmiş bir hükümet değildir. Konsey demokratik olarak seçilmiş olan hükümeti, aldığı kararlarla yeniden iktidara taşımayı hedeflemektedir.

Haiti olayında sadece sınırlı bir şekilde insani müdahaleden bahsedilebilir. Gerçi, Konsey temel haklar ve insan haklarının ihlal edilmesinden rahatsızlığını dile getirmiş ancak bunu doğrudan ve tek sebep olarak barış tehdidi tespitine dayanak yapmamıştır. İnsan haklarının ihlal edilmesinin yanında belirli şartlarda demokratik hakların muhafaza edilmesini de ifade ederek barış tehdidi yapmıştır. Bunların yanında Konseyin şart olarak kararlarında dile getirdiği Başkan Aristide'nin ülkeye dönüşünün ve uluslararası barışçı çözüm yolları arayışının netice vermemesinin de bu tespitte ne derece rol oynadığını belirlemek zordur. Haiti olayında uluslararası toplumun gözetiminde seçilen bir başkanın askeri darbe ile görevinden uzaklaştırılması sadece demokratik değerlere karşı değil, aynı zamanda uluslararası toplumun otoritesine karşı bir hareket olarak görülmektedir. Bu noktadan hareket eden bazı hukukçular kararın politik bir saikle alındığını ifade etmişlerdir⁵⁶.

2.7. Kosova Krizi:

Arnavut kökenli halkın toplam nüfusun % 90'ını oluşturduğu Yugoslavya'nın otonom bölgesi olan Kosova'da öteden beri etnik çatışmalar meydana gelmekteydi. Tito'nun ölümünden sonra 1981 yılında Kosova'daki gösteriler sert bir şekilde bastırıldı. 1989'dan itibaren Belgrad hükümeti Kosova'nın otonom statüsünü adım adım kaldıracak hukuki düzenlemeler ve politik uygulamalara başladı. Bu politikanın neticesinde ise 1990 başlarında Kosovalı Arnavutlar ayaklandılar ve ardından Kosova'da olağanüstü hal ilan edildi. 1996 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK⁵⁷) kuruldu. UÇK Sırp sivil halka ve Sırp güvenlik kuvvetlerine saldırılar düzenlemeye başladı. Sırp idaresi de buna misilleme olarak Arnavut sivillere karşı şiddet uygulamaya başladı. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi de 31 Mart 1998 tarihinde S/RES/1160 (1998) sayılı kararla, Yugoslavya Federal Cumhuriyetine karşı silah ambargosu uygulama kararı aldı ve bu kararın uygu-

55 UN-Doc. S/RES/940(1994) 4.para.

56 *Wellhausen*, s. 150.

57 *Ushtria Çlirimtare e Kosoves*.

lanmasını desteklemek için de yaptırım komitesi kurdu⁵⁸.

Konsey bu kararı uluslararası BM Sözleşmesinin 39.maddesi anlamında barış tehdidi tespiti yapmadan almıştı. Bu sebeple de bu kararın BM Sözleşmesi'nin 39. maddesine aykırılık teşkil ettiği ileri sürüldü⁵⁹. Konsey *önceki kararlarına* herhangi bir atıfta bulunmamış ve herhangi bir barış tehdidi tespiti yapmamıştır. Olayların sınır aşan etkisinin olmaması sebebiyle, durum Konsey tarafından bir iç savaş durumu olarak değerlendirilmiş ve dolaylı olarak bir barış tehdidi tespitiyle hareket etmiştir⁶⁰. Bu kararda sivil halkın içinde bulunduğu durum tek başına zorlama tedbirlerinin alınmasına sebep teşkil etmemiştir. Kosovalı Arnavutlara yapılan baskı ve oluşan etnik çatışmanın bölge barışını sarsıcı etkisiyle birlikte dolaylı bir barış tehdidi tespiti yapılmıştır. Kosova'daki Arnavutlara verilen dış destek de bu kararda etkin olmuştur. Bu sebeple sınırlı olarak bir "insani müdahale"den söz edilebilir⁶¹.

23 Eylül 1998 'de Güvenlik Konseyi 1199(1998) sayılı kararı aldı. Bu kararda Kosova'daki durumun bölgede barış ve güvenliği tehdit etmeye devam ettiği tespiti yapıldı. Konsey kararın girişinde 250.000 kişinin yerlerinden yurtlarından çıkartılmış olduğunu tespit etmiş ve Kosova'daki çatışmaların endişe verici olduğunu dile getirmiştir⁶². Kararda bütün tarafların kuvvet kullanmalarını, terör eylemlerini ve terörün desteklenmesini (burada UÇK hedeflenmiştir) kınanmıştır. Kararda, Kosova'daki insani yardım durumunun hızlı bir şekilde kötüleşmesi ve insan haklarının ve uluslararası insancıl hukukun ihlal edilmesi sebebiyle yakın bir zamanda insani acil yardım durumunun oluşacağı ifade edilmiş ve bu konuda derin endişeler duyulduğu dile getirilmiştir⁶³. Bu tehlikenin ortadan kalkması için Konsey, taraflardan çatışmaları hemen durdurmaları, ateşkes antlaşması yapmaları ve anlaşmazlığın barışçı yolla çözülmesi için görüşmelerde somut adım atmalarını istemiştir. 1160 (1998) sayılı kararda olduğu gibi, eğer taraflar krizin çözülmesi için somut adımlar atmazlarsa bölgede barış ve güvenliğin yeniden tesisi ya da korunması için yeni tedbirler alacağını Konsey bu kararında bildirmiştir. Ancak bu plan Sırp'ları tarihsel nedenlerle

58 UN-Doc. S/RES/1160 (1998) – 8/f. op. para.

59 Güvenlik Konseyi barış tehdidi tespiti yapma hususunda görüş birliğine varamamıştır. Bu sebeple alınan tedbir BMS'nin 39.maddesinin ihlali olarak değerlendirilmelidir. Bkz. Johan Frowein-Nico Krisch, *Kommentierung zu Art. 39-42 ChVN*, in: Simma, Bruno (Hrsg.): *Charta der Vereinten Nationen Kommentar*, München 1991, 2002, Article 39, s. 727.

60 *Schaefer*, s. 127.

61 *Wellhausen*, s. 196.

62 UN-Doc.S/RES/1199 (1998) -14.pr.para; Kararın en son paragraflarında durum şu ifadelerle açıklanmaktadır: "affirming that the deterioration of the situation in Kosovo, Federal Republic of Yugoslavia, constitutes a threat to peace and security in the region".

63 Bu ifade şekli UN-Doc.S/RES/794(1992) sayılı kararda kullanılan "Humanitaeren Tragödie"yi hatırlatmaktadır.

koruyan Rusya'nın ve Rusya ile birlikte hareket eden Çin'in kabul etmemesi sebebiyle gerçekleştirilememiştir⁶⁴. Kararda Kosova oldukça geniş yetkilere sahip olan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak görülmektedir.

Kararın hiçbir yerinde Kosova'daki çatışmaların sınır aşan silahlı çatışmalar oluşturacak tehlikeleri içinde barındırdığına dair herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır⁶⁵. Karar genel olarak incelendiğinde Güvenlik Konseyinin, insani acil yardım durumu ile ilgili endişeleri göze çarpmaktadır⁶⁶

1998 yılının sonuna doğru çatışmalar yeniden başladı⁶⁷. UÇK'nın saldırıları ve Sırp güvenlik kuvvetlerinin cevap vermesi sonucu 1999 kışı boyunca çatışmalar devam etti⁶⁸. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile ABD özel temsilcisi Richard Holbrooke arasındaki 13.10.1998 tarihli anlaşmada kararlaştırılan hususların yerine getirilmemesi ve Rambouillet/Paris'teki Balkan kontak grubu ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasındaki görüşmelerin netice vermemesi üzerine 24 Mart 1999 tarihinde NATO Sırları bombalamaya başladı⁶⁹. Çin Büyükelçisinin 06.05.1999 tarihli kararında ve Balkan Kontak Grubu Dış İşleri Bakanları tarafından hazırlanan 5-Prencip Planından sonra Güvenlik Konseyi 14.05.1999 tarihinde S/RES/1239 (1999) sayılı kararı aldı. Bu kararda Güvenlik Konseyi herhangi bir barış tehdidi tespiti yapmadan ya da BM Sözleşmesi'nin VII. bölümü çerçevesinde hareket ettiğine ilişkin bir ifade kullanmadan, ama önceki kararlarına atıfta bulunarak, bu 5-Prencip planını uygulama kararı almıştır. Bunun yanında Konsey bu kararında daha önceki Kosova kararına, BM Sözleşmesinin giriş bölümüne, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine, İnsan Hakları Sözleşmelerine ve Cenevre Anlaşmalarına atıfta bulunmuştur⁷⁰.

64 Karar askeri önlemlere yetki vermemektedir.

65 08.07.1998 tarihli açıklamada kontak grubu komşu ülkelerdeki özellikle Arnavutluk daki durum hakkındaki endişelerini dile getirmişlerdir. Güvenlik Konseyinin basın açıklamasında barış tehdidi tespiti yapan İngiliz temsilcinin açıklamaları yer almıştır. Açıklamada Yugoslavya devlet başkanına eylemlerinden dolayı sorumlu tutulacağını bilmesi gerektiği hatırlatılmıştır bkz. Press Release SC/6577, s. 9.

66 23.09.1998 tarihli toplantıda kararın alınmasına Kosova'nın işçilerindeki durumun sebep olduğu açıkça ortaya konulmuştur. (S/PV. 3930). Çin temsilcisi Kosova'daki durumun Yugoslavya'nın işçilerini ilgilendirdiğini ifade etmiştir. İngiltere ve ABD ise Kosova'daki durumdan Yugoslavya'yı sorumlu tutmuşlardır. Rus temsilciye göre ise durumun devam etmesi halinde acil insani yardım durumunun ortaya çıkacağına vurgu yapmıştır.

67 "Kosovo - Schrecken ohne Ende?", *NZZ*, 31. Aralık 1998.

68 Bkz. Racak'daki çıkan olaylarda Arnavut sivillerin öldürülmesi üzerine Güvenlik Konseyinin açıklaması için S/PRST/ 1999/2, (19. 01.1999).

69 Beyaz Rusya, Hindistan ve Rusya tarafından Güvenlik Konseyine sunulan ve NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği tespiti yapan ve bu saldırıların sona ermesini öngören karar tasarısı 26.03.1999 tarihinde Konseyin 3989. oturumunda kabul edilmedi. Karar tasarısında Çin, Rusya ve Namibya evet oyu kullanmışlardı.

70 pr. para.: "bearing in mind the provisions of the Charter of the United Nations...", ayrıca Konsey Başkanının 19.12.2000 tarihli açıklaması için bkz. S/PRST/2000/40.

Güvenlik Konseyinin üyeleri arasındaki uyuşmazlık sona erdirilip, Konsey üyeleri arasında bir uzlaşma sağlandıktan sonra ve varılan uzlaşmanın Belgrat hükümeti tarafından da kabul edilmesinden sonra NATO hava saldırıları sona erdi⁷¹.

NATO tarafından BM'nin bir görevlendirmesi olmaksızın kuvvet kullanılması öğretide tartışılmıştır⁷².

Operasyonun hukuka aykırı olduğunu savunan hukukçulara göre ise, BM Sözleşmesi bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanma yetkisini, sadece Güvenlik Konseyine vermektedir. Güvenlik Konseyinin NATO'nun müdahalesine ilişkin herhangi bir kararı bulunmamaktadır. "İnsani kriz" kavramı BM Sözleşmesinde düzenlenen „kuvvet kullanma yasağını" ortadan kaldırmaz. Bu sebeple müdahale BM Sözleşmesinin 2/4 de düzenlenen „kuvvet kullanma yasağını" ihlal etmektedir⁷³.

NATO'nun hava operasyonunun uluslararası hukuka uygun olduğunu savu-

71 NATO saldırılarını Sırp birliklerinin Kosova'dan çekilmeye başlamasından sonra durdurmuştur. bkz. "Ja des Sicherheitsrats zu Kosovo-Friedenstruppe", *NZZ*, 11. Haziran 1999.

72 Öğretide NATO'nun bu saldırısının haklılığı hususunda birlik yoktur. Randelzhofer, hukuk ve ahlak arasında kalındığını ifade etmiştir, bkz. *Randelzhofer*, zu Art. 2(4) ChVN, Kenar Nr. 56, in: Simma (Hrsg.), *Charter*, 2. Aufl.; L.Henkin'e göre ise NATO'nun Güvenlik Konseyinden karar çıkartmak için başvurmamasını veto korkusuna bağlamıştır, bkz. Louis Henkin, "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention", *AJIL*, Vol.93, 1999, s. 824 vd.; Bruno Simma, "Die NATO, die UN und militärische Gewaltanwendung: Rechtliche Aspekte", in: Reinhard Merkel, *Der Kosovo-Krieg und das Völkerrecht*, Frankfurt a.M., 1999, s. 5; bkz. NATO saldırısının hukuka uygunluğunu savunanlardan Wedgwood, "The Council's willingness to expand the reach of Chapter VII to look at both internal and international conflicts may justify a broader interpretation of Art. 51 as well, for surely the self-defense of a population warrants as much consideration as defense of political structure." İfadelerini kullanmıştır, bkz. Ruth Wedgwood, "NATO's Campaign in Yugoslavia", *AJIL*, Vol. 93, 1999, s. 833; Heinrich Wilms, *Der Kosovo-Einsatz und das Völkerrecht*, in: *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 1999, s. 227 vd.; diğer görüşler için bkz. Richard B. Bilder, "Kosovo and the 'New Interventionism': Promise or Peril?", *JTLP*, 9, 1999, s. 153 vd.; Bothe/Malanczuk, 1999, s. 125 vd.; Walter Kaelin, "Humanitäre Intervention: Legitimation durch Verfahren? Zehn Thesen zur Kosovo-Krise", *SZIER*, 2000, s. 157 vd.; Martti Koskeniemi, "The Lady Doth Protest Too Much" - Kosovo, and the Turn to Ethics in International Law", *The Modern Law Review*, 65, 2002, s. 159 vd.; Dino Kritsiotis, "The Kosovo Crisis and NATO's Application of Armed Force Against the Federal Republic of Yugoslavia", *ICLQ*, 49, 2000, s. 330 vd.; Christian Lange, "Zu Fragen der Rechtmässigkeit des NATO-Einsatzes im Kosovo", *EuGRZ*, 26, 1999, s. 313 vd.; Djamchid Momtaz, "NATO's 'Humanitarian Intervention' in Kosovo and the Prohibition of the Use of Force", *RevICR*, 837, 2000, s. 89 vd.; Ulrich K. Preuss, *Zwischen Legalität und Gerechtigkeit. Der Kosovo-Krieg, das Völkerrecht und die Moral*, *Blaetter für deutsche und internationale Politik*, 1999, s. 816 vd.; Christoph Schreuer, *Diskussionsbeiträge*, in: Jost Delbrück (Hrsg.), "Allocation of Law Enforcement Authority in the International System", *Veröffentlichungen des Instituts für Internationales Recht an der Universität Kiel*, Bd. 117, Berlin, 1994, 1999, s. 151 vd.; Thürer 2000, s. I vd.

73 bkz. Albrecht Randelzhofer, *Kommentierung zu Art. 2 (4) und 51 ChVN*, in: Simma, Bruno (Hrsg.): *Charta der Vereinten Nationen Kommentar*, München, 1991, Kenar Nr. 56, in: Simma (Hrsg.), *Charter*, 2. Aufl. s. 22; Antonio Cassese, *International Law*, Oxford, New York, 2001, s. 23-24.

nanlar uluslararası insancıl hukukun acil durumlar hakkındaki kurallarına dayanmaktadır. Bu hukukçulara göre, acil durumlarda insani felaketleri önlemek için bütün diğer yollar tüketildikten sonra gerektiğinde silahlı güç kullanmak hukuka uygundur. Kosova'daki durum bu boyutlara varmıştır. NATO'nun Kosova müdahalesi barışın sağlanması için yapılmıştır. Bu müdahale insani felaketin önlenmesi için gereklidir ve hukuka uygundur. Çünkü Güvenlik Konseyi konuyla ilgili olarak etkin bir şekilde hareket etmek istemedi. Zaten Rusya ve Çin'in veto haklarını kullanmaları sebebiyle de karar alamazdı. Bütün bu gerekçelere dayanan hukukçular müdahalenin hukuka uygun olduğunu savunmaktadırlar⁷⁴.

3. BM Kararı Olmaksızın Yapılan İnsani Müdahalelerde Hukuka Uygunluk Kriterleri

Kosova krizinden sonra insani müdahale giderek daha çok yazar tarafından uluslararası hukuka uygun görülmeğe başlanmıştır. Özellikle de daha önceden krizi çözmek için barışçı çözüm yollarına başvurulmuş olması bu yöndeki görüşleri güçlendirmektedir. Ancak insani müdahale yolunun kötüye kullanılmasına engel olmak için bu müdahalenin belirli şartlara bağlanması gerekli görülmektedir. Böylelikle ilk bakışta oluşan örf adet kuralıyla BM'nin sisteminin ihlal edilmemesi için insani müdahalenin şartlarının ağır ve açık bir şekilde ortaya koyulması gerekmektedir. İnsani müdahaleyi savunanlar tarafından aşağıdaki şartlar oluşturulmuştur.⁷⁵

1. BM sistemi içinde konunun ele alınmış olması gerekmektedir. Güvenlik Konseyi ve "Uniting for Peace" kararı çerçevesinde BM Genel Kurula başvurulmuş olması ve konunun bu kurullarda ele alınmış olması;

2. Müdahale edilecek ülkede, devlet organları tarafından doğrudan ya da onun desteğiyle meydana gelmiş sistemli ve ağır insan hakları ihlallerinin olması;

3. Uyuşmazlıkların öncelikle zorlama tedbirlerinin haricinde (ambargo gibi) politik ya da diplomatik çözüm yollarıyla çözümlenmesinin denenmiş olması;

4. Operasyonların kesinlikle sadece insani amaçlarla sınırlı kalması ve mümkün olan az kayıpla önlenecek şekilde yürütülmesi,

5. İnsani müdahalenin insancıl hedefe uygun olması ve müdahale sırasında insancıl hukuk kurallarına riayet edilmesi

6. Sadece bir grup devlet, öncelikle de bölgesel organizasyon insani müdahalede bulunabilmesi -tek başına güçlü bir devletin bu müdahalede bulunması kabul edilemez. Ancak böylelikle insani müdahale hakkının kötüye kullanılmasına mani olunabilecektir-

74 *Wedgwood*, s. 833; *Wilms*, s. 277 vd.

75 Torsten Stein-Christian von Buttler, *Völkerrecht*, Köln/München, 2009, s. 293.

7. Ne Güvenlik Konseyi ve ne de Genel Kuruldaki çoğunluk insani müdahale kararını kınayamaz ve sona erdirme kararını veremez.

1994 yılında Avrupa Parlamentosunda BM sistemi içinde olmayan insani müdahalelerin hukuksal geçerliliği görüşülmüştür. Avrupa Parlamentosu tarafından aşağıdaki kriterler tespit edilmiştir⁷⁶:

-Bir devletteki ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin durdurulması, silahlı müdahale dışında bir yolla bu ihlalleri yapanları engellemeye yetmemesi;

-BM'nin konuya ilişkin hareket imkânının bulunmaması;

-bütün diğer çözüm yollarının tüketilmiş olması ve başarısız olması;

-müdahale eden devletlerin bu ülkeye ilişkin herhangi başka bir ilgisinin bulunmaması, insan haklarının korunmasının ana hedef olması;

-bölgede hukuk dışı müdahalede bulunan devlet ya da devletlerin bu tür bir insani müdahaleye katılamamaları;

-müdahale belirli bir hedefe yönelmiş olması ve müdahale edilen devletin otoritesine herhangi bir politik etkisinin olmaması;

-kuvvet kullanımı zamanla sınırlı ve orantılı olma şartının bulunması;

-müdahalenin derhal BM'ye bildirilmesi;

-bu müdahale ile uluslararası barış ve güvenlik tehdit edilir mahiyette olmamalıdır ve bu müdahale ile müdahaleyle engellenmek istenen insani acılardan daha büyük acılara sebebiyet verecek insan hayatı kaybına neden olunmamasının gözetilmesi.

İnsani müdahalenin hukuki değerlendirmesi çerçevesinde BM'nin özel komisyonu tarafından geliştirilen ve daha sonra BM Genel Kurulu tarafından karar altına alınan "koruma sorumluluğu"nun (*Responsibility to Protect*) bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsani müdahale kavramı çerçevesinde, bir taraftan insan haklarının korunması, diğer taraftan bir devletin içişlerine müdahale ve kuvvet kullanma yasağı arasında yarışan hukuki menfaat bulunmaktadır. Devletlerin sorumluluğu prensibine göre soykırım suçu, savaş suçu ve insanlığa karşı suçların takibi devletlerin vazgeçilmez sorumlulukları arasındadır. Eğer bir devlet bu sorumluluklarını kendi halkına karşı yerine getirmiyorsa *ultima ratio* olarak bu devlete karşı insani müdahale meşru olacaktır. Bu müdahale bir devletin egemenliğiyle çatışmamaktadır, aksine onun gerçekleşmesine yardım etmektedir. Çünkü egemenlik aynı zamanda devletin kendi vatandaşlarını koruyabilmesini de ifade etmektedir. Uygulanan uluslararası hukukta mevcut

76 "Die EntschlieÙung des Europäischen Parlamentes zum Recht auf Intervention aus humanitären Gründen von 1994", *ABl. EG* 1994, c. 128, nr. 1, s. 225

anlayışta devletlerin koruma sorumluluğu bağlayıcı bir hukuk kuralı haline dönüşmemiştir. Gelişmişlik derecesinde uluslararası hukuk bağlayıcılığı oluşmuş değildir. Silahlı müdahale sadece BM güvenlik konseyinin BM Sözleşmesi VII. bölümü kapsamında yetkilendirmesiyle hukuka uygun olacağı için, koruma sorumluluğu kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturmamakta, aksine Güvenlik Konseyinin konuya ilişkin faaliyette bulunabilmesi için politik bir sebep teşkil etmektedir⁷⁷.

4. Sonuç

Güvenlik Konseyinin BMS VII. bölümü çerçevesinde yetkisini kullanabilmesi için 39. madde anlamında uluslararası barış tehdidinin varlığı gerekmektedir. Sözleşmedeki uluslararası barışın tehdit edilmesi kavramının dar yorumlanması halinde bir ülkenin dâhilindeki insan hakları ihlalleri sistematik ve ağır da olsa bu madde kapsamında değerlendirilemeyecektir. Ancak barış kavramını geniş yorumlayanlar bir ülke içindeki ağır ve sistematik insan hakkı ihlallerinin BMS'nin VII. bölümü çerçevesinde kendisine verilen yetkiye dayanarak Güvenlik Konseyine müdahale yetkisi verdiğini güçlü bir şekilde savunmaktadırlar. Konseyin uygulamalarındaki tarihsel süreç içinde bu geniş yorumun etkin olduğu görülmektedir.

Güvenlik Konseyinin Güney Rodezya ve Güney Afrika olaylarına ilişkin aldığı kararlar soğuk savaş döneminin siyasi geriliminden etkilenmiştir. Bir taraftan batı bloğu ülkeleri insan hakları ve demokrasiyi ön plana çıkartırken, doğu bloğu ülkeleri halkların kendi geleceklerini belirleme hakkını öne çıkarmaktadırlar.

Soğuk savaş sonrasında Güvenlik Konsey kararlarında Saddam rejiminden karşı Kuzey Iraklı Kürtlerin korunması amacıyla alınan kararda ilk defa insan hakları ihlali barış tehdidiyle birlikte yer almıştır. Ancak bu kararda sadece ülke içindeki ağır insan hakları ihlaline dayanılmamış, bu olayların sınır aşan etkisiyle birlikte değerlendirilerek uluslararası barış tehdidi tespiti yapılmıştır. Yugoslavya krizine ilişkin kararlarda insan hakları ihlalleri her zaman belirleyici olarak önemli rol oynamıştır. Ancak başlı başına bir sebep olmamıştır.

Güvenlik Konseyi 1992 tarihinde Somali krizine ilişkin olarak aldığı kararda ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine dayanarak BM Sözleşmesinin 39. maddesi anlamında barış tehdidi tespiti yapmıştır. Bu tespit yapılırken, olayın uluslararası etkisi ile ilgili olarak kayda değer herhangi bir ifade kullanılmamıştır⁷⁸.

1994'te Ruanda'daki soykırımı sona erdirmek için alınan müdahale kararıyla, barışın tehdit edilmesine ilişkin bu yorum tarzı sürdürülmüştür⁷⁹. Kısa zaman sonra Haiti'nin seçilmiş başkanı Aristide'yi yeniden iktidara getirmeye yönelik BM

77 *Stein/von Buttlar*, s. 294.

78 *Wellhausen*, 151.

79 "Operation Turquoise"

faaliyetlerinde aynı yönde yaklaşım görölmektedir. İnsan haklarının ihlalinin yanında belirli şartlar dâhilinde demokratik hakların korunması barış tehdidi olarak değerlendirilmiştir. Ancak karar metni incelendiğinde daha çok politik bir uzlaşma metni olduğu anlaşılmaktadır ve sadece sınırlı olarak genel hüküm çıkartacak karakterde değildir.

Daha sonra Kosova krizinde insan hakları perspektifi yeniden merkezi konuma gelmiştir. Bugün uluslararası toplumda, insan hakları konusunda oluşmuş olan temel uzlaşma karşısında, bir ülkede ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri ortaya çıkması, BM Sözleşmesinin 39. maddede düzenlenen barış kavramıyla uyumsuz bir şekilde uluslararası toplumun mevcut yapısını istikrarsızlaştıracaktır.

Kaynakça

Alston, Philip, "The Security Council and Human Rights: Lessons to be Learned from the Iraq Kuwait Crisis and its Aftermath", in: *Australian Yearbook of International Law*, Bd. 13, 1990/91, s. 107-176.

Bilder, Richard B., "Kosovo and the "New Interventionism": Promise or Peril?", *JTLP*, 9, 1999, s. 153.

Bothe, Michael/Martenczuk, Bernd, *Die NATO und die Vereinten Nationen nach dem Kosovo-Konflikt - Eine völkerrechtliche Standortbestimmung*, Vereinte Nationen, 1999, s. 125.

Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford, New York, 2001.

Fink, Udo, *Kollektive Friedenssicherung. Kapitel VII UN-Charta in der Praxis des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen*, Frankfurt a.M./Berlin/Bern/New York/Paris/ Wien, 1999.

Frowein, Johan/Krisch Nico, *Kommentierung zu Art. 39-42 ChVN*, in: Simma, Bruno (Hrsg.): *Charta der Vereinten Nationen Kommentar*, München 1991.

Heinz, Ursula/Philipp, Christiane/Wolfrum, Rüdiger, *Zweiter Golfkrieg, "Anwendungsfall von Kapitel VII UN-Charta"*, *Vereinte Nationen*, 39, 1991, s. 121 vd.

Henkin, Louis, "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention", *AJIL*, Vol.93, 1999, s. 824 vd.

Herdegen, Matthias, *Völkerrecht*, München, 2010.

Ipsen, Knut, *Völkerrecht - Ein Studienbuch*, 1999.

Kaelin, Walter, "Humanitäre Intervention: Legitimation durch Verfahren? Zehn Thesen zur Kosovo-Krise", *SZIER*, 2000, s.159.

Kimminich, Otto, "Der Mythos der humanitären Intervention", in: *Archiv des Völkerrechts*, Bd. 33, 1995, s. 430-458.

Koskeniemi, Martti, "'The Lady Doth Protest Too Much' - Kosovo, and the Turn to Ethics in International Law", *The Modern Law Review*, 65, 2002, s. 159.

Kritsiotis, Dino, "The Kosovo Crisis and NATO's Application of Armed Force Against the Federal Republic of Yugoslavia", *ICLQ*, 49, 2000, s. 330.

Lailach, Martin, *Die Wahrung des Weltfriedens und der internationalen Sicherheit als Aufgabe des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen*, Göttingen, 1998.

Lange, Christian, "Zu Fragen der Rechtmässigkeit des NATO-Einsatzes im Kosovo", *EuGRZ*, 26, 1999, s. 313.

Malanczuk, Peter, *Humanitarian intervention and the legitimacy of the use of*

force, Amsterdam, 1993.

Momtaz, Djamchid, "NATO's "Humanitarian Intervention" in Kosovo and the Prohibition of the Use of Force", *RevICR*, 837, 2000, s. 89.

Pease, Kelly Kate/Forsythe, David P, "Human Rights, Humanitarian Intervention and World Politics", *Human Rights Quarterly*, 15, 1993, s. 290.

Preuss, Ulrich K., *Zwischen Legalitaet und Gerechtigkeit. Der Kosovo-Krieg, das Völkerrecht und die Moral, Blaetter für deutsche und internationale Politik*, 1999, s. 816.

Randelzhofer, Albrecht, "Kommentierung zu Art", 2, (4) und 51 *ChVN*, , in: Simma, Bruno (Hrsg.), *Charta der Vereinten Nationen Kommentar*, München, 1991.

Randelzhofer, Albrecht, *Neue Weltordnung durch Intervention*, in: Wege und Verfahren des Verfassungslebens, in: Badura, Peter/Scholz, Rupert (Hrsg.), *Festschrift für Peter Lerche zum 65. Geburtstag*, München, 1993, s. 51.

Schaefer, Andreas, *Der Begriff der Bedrohung des Friedeneds in Artikel 39 der Charta der Vereinten Nationen*, Frankfurt, 2006.

Schreuer, Christoph, Diskussionsbeiträge, in: Jost Delbrück (Hrsg.), *Allocation of Law Enforcement Authority in the International System*, Veröffentlichungen des Instituts für Internationales Recht an der Universität Kiel, Bd. 117, Berlin 1994, s 82-85 ve 160-162.

Simma, Bruno, *Die NATO, die UN und_militärische Gewaltanwendung: Rechtliche Aspekte*, in: Merkel, Reinhard, *Der Kosovo-Krieg und das Völkerrecht*, Frankfurt a.M., 1999, s.9.

Stein, Torsten/von Buttler, Christian, *Völkerrecht*, Köln/München, 2009.

Thürer, Daniel, "Der Kosovokonflikt im Lichte des Völkerrechts: Von drei - echten und scheinbaren - Dilemmata", *AVR*, 38, 2000, s.1.

Thürer, Daniel, "Der Wegfall effektiver Staatsgewalt: The Failed State, in: Der Wegfall effektiver Staatsgewalt: The Failed State", *BDGV*, Band 34, 1996, s.9.

Wolfrum, Rüdiger - Heinz, Usula - Philipp, Christiane - *Golfkrieg Zweiter, Anwen- dungsfall von Kapitel VII der UN-Charta*, in: *Vereinte Nationen*, 1991, s. 121128 (alinti: Wolfrum/Heinz/Philipp).

Wedgwood, Ruth, "NATO's Campaign in Yugoslavia", *AJIL*, Vol. 93, 1999, s. 828.

Wellhausen, Malte, *Humanitaere Intervention*, Baden-Baden, 2002.

Wilms, Heinrich, *Der Kosovo-Einsatz und das Völkerrecht*, in: *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 1999, s. 227-230.